

KÜRESEL KRİZDE DEVLET MÜDAHALESİ VE MALİYE POLİTİKASI

Arş. Gör. Semih ŞEN

Uludağ Üniversitesi, Maliye Bölümü

Arş. Gör. Çağlayan TABAR

Uludağ Üniversitesi, Maliye Bölümü

Prof. Dr. Mircan TOKATLIOĞLU

Uludağ Üniversitesi, Maliye Bölümü

ÖZET

Maliye politikası, ekonomik kriz ya da durgunluk dönemlerinde devletin ekonomiye müdahalede kullandığı önemli bir iktisat politikası aracıdır. 1980'lerden itibaren liberalleşme ve küreselleşme sürecinde devletin ekonomideki rolünün azaltılması gerektiği görüşünün uygulamaya yansımaları, maliye politikasının teorik temelini oluşturan Keynesyen iktisadın gözden düşmesinde etkili olmuştur. 2008 Küresel Ekonomik Krizde hükümetlerin para politikaları ile müdahalesinin sonuç vermemesi nedeniyle, kamu harcama artışları ve vergi indirimlerini içeren mali teşvik önlemlerinin uygulanması, Keynesyen devlet müdahaleleri ve maliye politikalarını ön plana çıkarmıştır. Daha sonra, Krizin etkilerinin hafifletilmesini sağlayan genişletici maliye politikalarından, yaşanan mali sürdürülebilirlik sorunu nedeniyle, büyük ölçüde vazgeçilmiştir. Ancak kriz öncesi döneme göre hükümetlerin maliye politikası uygulamaları ile daha sık karşılaşmaktadır. Doğası gereği sürekli kriz üreten kapitalizmin istikrarlı işleyebilmesi için Keynesyen müdahaleci devlet anlayışına ve maliye politikalarına ihtiyaç duyulduğu yaşanan bazı örneklerden anlaşılmaktadır. Ne var ki, sadece krizlerle mücadelede değil, gelir eşitsizlikleri ve yoksulluğun azaltılmasında ve uzun vadeli politikaların tasarlanmasında maliye politikaları, hükümetlerin kullanabileceği önemli bir araç niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kriz, Keynesyen İktisat, Devlet Müdahalesi, Maliye Politikası

STATE INTERVENTION AND FISCAL POLICY IN GLOBAL CRISIS

ABSTRACT

Fiscal policy is an important economic policy instrument used by the state to intervene in the economy in times of economic crisis or stagnation. Since the 1980s, the reflection of the view that the role of the state in the economy should be reduced in the process of liberalization and globalization has been effective in the decline of Keynesian economics which is the theoretical basis of fiscal policy. The implementation of fiscal stimulus measures, including public expenditure increases and tax cuts, brought Keynesian government interventions and fiscal policies into the forefront, as the intervention of governments with monetary policies in the 2008 Global Economic Crisis did not yield results. Afterwards, the expansionary fiscal policies, which alleviate the effects of the crisis, were largely abandoned due to the fiscal sustainability problem. However, compared to the pre-crisis period, fiscal policy implements of governments are more frequent. It is understood from the examples that Keynesian interventionist state and fiscal policies are needed in order for the stable functioning of capitalism which produces a crisis by its nature regularly. However, not only in the fight against crises, but also in income inequalities and in reducing poverty and designing long-term policies, fiscal policies are an important tool that governments can use.

Keywords: Global Crisis, Keynesian Economics, State Intervention, Fiscal Policy

GİRİŞ

Devlet, klasik görevi olan temel kamusal mal ve hizmetleri sunma amacıyla olduğu kadar, üstlendiği diğer ekonomik ve sosyal görevleri yerine getirmek amacıyla da ekonomiye müdahale etmektedir. Günümüzde “jandarma devlet” anlayışından çok, devletin ekonomide daha aktif rol aldığı “müdahaleci devlet” anlayışı söz konusudur. Çünkü ekonomide istikrarın sağlanması, büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, toplumların insanca yaşam koşullarına ulaşması ve daha adil bir gelir dağılımının sağlanması gibi gerekçelerle devletin ekonomideki rolü artmaktadır (Tokatlıoğlu, 2005: 8). Özellikle ekonomik istikrarı bozan krizlerin yol açtığı işsizlik ve gelecekle ilgili belirsizlikler devletin ekonomiye müdahalesini davet etmektedir. Maliye ve

para politikaları ile devlet bir taraftan ekonomiyi düzenlerken diğer taraftan da krizlerin ortadan kalkmasına, istikrarın yeniden tesisine çalışmaktadır (Tekin, 2009: 7). Buna göre maliye politikaları sözü edilen amaçlara ulaşmak üzere hükümetlerin vergi, kamu harcama ve borçlanma politikalarını kullanarak ekonomiye yaptığı müdahalelerdir. İktisatçılar devletin ekonomiye maliye politikasıyla mı yoksa para politikasıyla mı müdahale etmesi gerektiği ve bu politikaların etkinliği konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Dünyada yaşanan iktisadi krizler, savaşlar, az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabaları, sanayileşme, sosyalist ekonomilerin piyasa ekonomisine geçişi, küreselleşme gibi ekonomik, sosyal ve siyasal dönüşümlerin etkisiyle, devletin ekonomideki rolü ve boyutları ile ilgili değişen iktisadi görüşler bu müdahalenin niteliği ve boyutlarını etkilemiştir.

Bu bağlamda, maliye politikasının müdahale aracı olarak önem kazanması, 1929 Krizi ve krizden çıkışta Keynesyen politikaların benimsenmesi ile birlikte olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme hakim olan Keynesyen teori 1970'li yıllarda gözden düşmüştür (Roubini ve Mihm 2011: 172). Keynesyen teori, o dönemde yaşanan stagflasyon krizini açıklamada ve çözüm üretmede yetersiz kalınca, monetarizm, arz yanlı iktisat, rasyonel beklentiler teorisi, kamu tercihi teorisi gibi klasik iktisat temelli iktisadi görüşleri savunan iktisatçıların ciddi eleştirileriyle karşılaşmış ve devletin maliye politikalarıyla ekonomiye müdahaleleri krizin önemli nedenlerinden biri olarak görülmüştür. Devletin ekonomideki rolünün azaltılması gerektiği ve maliye politikasından çok para politikasının etkin olduğu görüşü ağırlıklı olarak uygulamaya yansımıştır. 1980'lerden itibaren dünya ekonomisinde görülen liberalleşme ve küreselleşme süreci de bu görüşler için uygun bir zemin oluşturmuştur.

Ancak 2008 Küresel Krizi, devletin ekonomiye müdahalesi ve maliye politikası ile ilgili konuları tekrar gündeme getirmiştir. Küresel krizden çıkışta gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin ekonomilerini canlandırmak üzere genişletici maliye politikası önlemlerine başvurması Keynesyen teori ve politikaların hatırlandığı ve Keynesyen müdahaleci anlayışa geri dönüldüğü yorumlarına yol açmıştır. Bu çalışmanın amacı, 2008 Küresel krizi döneminde uygulanan politikaları Keynesyen devlet müdahalesi ve maliye politikası yaklaşımı çerçevesinde değerlendirme ve bu yaklaşımın neden sadece kriz dönemlerinde hatırlandığını anlama çabasıdır. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde Keynesyen iktisat teorisinin devlet müdahalesi ve maliye politikası yaklaşımı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Küresel Kriz sırasında başvuru devlet müdahaleleri ve maliye politikası uygulamaları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Küresel Kriz sonrası dönemdeki bazı tartışma ve uygulamalar değerlendirilmiştir.

1. KEYNESYEN İKTİSAT TEORİSİNDE DEVLET MÜDAHALESİ VE MALİYE POLİTİKASI

Ekonomiye müdahalenin gerekli olup olmadığı, eğer müdahale edilmesi gerekiyorsa hangi araçların kullanılacağı ve müdahalenin ne düzeyde tutulacağı iktisat teorilerinin ana tartışma konularından biridir. Kapitalizmin sınırları içerisinde kalarak devlet müdahalesini gerekli gören, hatta meşru sayan en temel görüş, Keynesyen iktisat teorisidir. Bu teorinin ortaya çıkmasında kuşkusuz ki kendisinden önceki iktisadi görüşlerin ve yaşanan 1929 krizinin etkisinin olduğunu belirtmek gerekir.

1.1. Keynesyen Teori Öncesi Görüşler

Devlet müdahalesi ile ilgili ilk sistematik iktisadi görüş, Merkantilizm'den gelmiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısından, 17. yüzyıla kadar hâkim olan Merkantilizm, korumacılık ve devleti güçlendirme anlamına gelmektedir. Merkantilizme göre toplumun zenginliği, sahip oldukları altın ve gümüş ile ölçülür. Daha fazla zenginleşebilmek için milli ekonomiler geliştirilmelidir. Merkantilistlere göre altın ve gümüş stokunu arttırmanın yolu dış ticaretten geçmektedir. Bunun için devletin, dış ticarete korumacı politikalar izleyerek dış ticaret fazlası yaratması gerekmektedir (Ertuğrul, 2014: 79). Yani Merkantilizm'de devlete, dış ticaret tarife ve kotaları yardımıyla ulusal ekonomiyi koruma vazifesi verilmiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde ise hakim olmaya başlayan Fizyokrasi anlayışı devletin ekonomiye müdahalesi konusunda daha liberal görüşler ortaya koymuştur. Fizyokratlar, zenginliği tarıma bağlamış, üretken ve üretken olmayan işgücü ayırımında, tarımda çalışan işgücünün üretken olduğunu ifade etmişlerdir. Doğal düzen anlayışını benimseyen Fizyokratlar, bu düzenin sürmesinin özel mülkiyetle mümkün olabileceğini, bu nedenle de ekonomiye devletin müdahale etmemesi gerektiğini savunmuşlardır (Bocutoğlu, 2012: 31-32).

18. yüzyılın sonundan, 20. yüzyılın başlarına kadar hüküm süren Klasik iktisat teorisi ise piyasa düzenini ön plana çıkarmıştır. “Görünmez el” kavramı ile beraber ekonomiye müdahale edilmemesi gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur. Bu yaklaşıma göre devlet, sadece kendisini doğrudan ilgilendiren savunma gibi hizmetleri üstlenmeli ve piyasanın işleyişine yardımcı olmalıdır (Zarakolu, 1981: 18-19). Çünkü ekonomi zaten tam istihdamda çalışmakta, her arz kendi talebini yaratmakta (Say Yasası), üretilen her mal satılmaktadır. Böyle bir ortamda, ekonomiye yapılacak devlet müdahalesi, etkinlik kaybına yol açacaktır. Şayet ekonomide tam istihdamdan sapma söz konusu ise, “uzun vadede” piyasa kendi kendini dengeye getirecektir. Öte yandan devlet müdahalesi gerekliyse de bu para politikası ile gerçekleştirilmelidir. Maliye

politikasında ise, tarafsız vergileme anlayışını savunarak, küçük ve denk bir bütçeden yanadırlar (Aksoy, 1988: 25-26). Borçlanma ise “altın kural” olarak sadece olağanüstü koşullarda (savaş, doğal afet vs.) ve altyapı yatırım projelerinin finansmanında başvurulabilecek bir kaynak olarak görülmektedir (Nadaroğlu, 1985: 96). Klasik iktisat teorisi, 1929 Büyük Buhramı’nı açıklamada ve krizden çıkış için çözüm önermekte yetersiz kalmış ve hâkim görüş olmaktan çıkmış, yerini Keynesyen iktisat teorisine bırakmıştır.

1.2. Keynesyen Teoride Devlet Müdahalesi ve Maliye Politikası

Keynesyen teori, ekonomik istikrarın sağlanmasında, devletin etkin rol üstlenmesi gerektiğini ve özellikle durgunluk dönemlerinde, maliye politikası araçları ile müdahalenin önemli olduğunu savunan bir iktisadi görüş niteliğindedir. Bu teorinin temeli John Maynard Keynes’in 1929 Büyük Buhramı’ndan sonra 1936 yılında yayınladığı “Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi” adlı eserine dayanmaktadır. Keynes, bu eserinde Klasik iktisat teorisini ciddi biçimde eleştirmiş ve ekonominin Klasik iktisatçıların ileri sürdüğü gibi kendiliğinden dengeye gelerek tam istihdama ulaşamayacağını ifade etmiştir (Keynes, 1964: 5). Aynı şekilde yine Klasik iktisat teorisinin özünü oluşturan Say Yasası’nı da reddetmiştir (Keynes, 1964: 25). Keynes’e göre ancak devletin ekonomiye müdahalesiyle tam istihdam hedefine yaklaşılabilir. Bu müdahalede ise, öncelikli araç maliye politikasıdır (Keynes, 1964: 94-95).

Keynes, hükümetin ekonomik zorlukları iyileştirmek için vergi ve harcama yetkilerini kullanması gerektiğini söyleyen ilk önemli iktisatçıdır. Keynes’e göre ekonomik bir gerilemede mal ve hizmetlere talep, arzın çok altına düşer, işsizlik ve üretimde düşüşü tetikler. Ekonomi kendi haline bırakılacak olursa bu döngü kendi kendini besleyeceğinden durum daha da kötüleşir. Ekonominin “hayvani ruhu” yok olur ve cesaretleri kaybolan girişimciler ve tüketiciler harcamalarını azaltırlar. İşsizliğin daha da artmasıyla talep azalır, böylece istihdam, üretim ve fiyatlar kısır döngüsü ekonomiyi deflasyon sarmalına çekerek kalıcı bir resesyona yol açar. İşte ekonominin bu durgunluk ve resesyon durumundan çıkabilmesi için devlet (hükümet) müdahalesine ihtiyaç vardır. Devletin doğrudan ya da dolaylı olarak arzdaki fazlalığa ve kullanılan kapasiteye kıyasla talepte oluşan boşluğu doldurması, ekonomiyi dengeye getirebilir. Bunun için devletin harcama yapması gerekir. Oluşan bütçe açıklarının kapatılması kriz sonrasına bırakılabilecektir (Roubini ve Mihm, 2011: 171).

Keynesyen teori toplam talep yönetiminde para politikasına da yer vermektedir. Ancak para politikası ile toplam talebi arttırmak her zaman mümkün olmaz. Ağır durgunluk koşullarının olduğu dönemlerde maliye

politikası para politikasına görece daha etkilidir. Faiz oranları bu dönemde para politikasına karşı etkisiz kalabilir. Likidite tuzağı denilen bu durumda, para arzı, para talebine oranla daha fazla artmasına rağmen, piyasanın faiz oranlarının gelecekte artacağı beklentisi, faizin istenilen düzeye düşmesini engelleyebilir (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017: 62). Keynesyen teoride konjonktür karşıtı maliye politikaları, yüksek istihdam seviyesine, istikrarlı fiyat düzeyine, dengeli dış ticarete ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümeye ulaşmada araç olarak düşünülmüştür. Bu kapsamda durgunluk dönemlerinde hükümetlerin kamu harcamalarını arttırması, vergi oranlarını azaltması ve dolayısıyla bütçe açığı vermesi tavsiye edilirken, ekonominin genişleme dönemlerinde ise tam tersi kamu harcamalarının azaltılması, vergi oranlarının arttırılması ve bütçe fazlası verilmesi tavsiye edilmiştir (Kurz, 2007: 171).

Maliye politikasının ekonomik istikrar sağlayıcı bir araç olarak kullanılabilceğinin, Keynes ve onun fikirlerini benimseyen iktisatçılarca kabul edilmesi, ekonomide devlet müdahalesine meşru bir zemin kazandırmıştır. İlerleyen yıllarda, büyük ölçüde Keynesyen teorinin kamu maliyesi yönünü şekillendiren (Kurz, 2007: 171) Richard A. Musgrave, devlete ekonomide istikrar sağlama fonksiyonunun yanında, kaynak tahsisi ve gelir dağılımı gibi ilave sorumluluklar da yüklemiştir (Musgrave, 1959: 556-557). Nitekim kaynak tahsisi ve gelir dağılımı meseleleri, bugün maliye politikasının amaçları arasında yer almakta, özellikle gelir dağılımı meselesi günümüzde sosyal devlet olmanın bir gereği olarak görülmektedir.

Bütün bu açıklamaları, Keynesyen teorinin ulusal ekonomilere yönelik politika önermeleri olarak görmek mümkündür. Keynes'in görüş ve önerileri uluslararası ekonomi alanında da kabul görmüştür. Bretton Woods sisteminin kurulmasında Keynes'in somut bir etkisi olmuştur. Bretton Woods Sistemi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, dünya ticaretini serbestleştirecek ve savaşta yıkılan ekonomilerin toparlanmasını kolaylaştıracak bir uluslararası ticari ve finansal sistem oluşturmak amacıyla girişilen arayışın sonucunda ortaya çıkmıştır. 1944 yılında, 44 ülke temsilcisinin yeni bir uluslararası para sistemi yaratmak üzere ABD'nin New Hampshire kentindeki Bretton Woods'da toplanmalarıyla gerçekleşen konferansta (Somel, 2014: 204), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Bretton Woods kurumları olarak da anılan bu iki kurum, müdahaleci devlet anlayışını benimseyen iki iktisatçı, John M. Keynes ve Harry Dexter White öncülüğünde inşa edilmiştir (Skidelsky, 2005: 15).

IMF'nin temel amacı, ülkelerin ticaret ve finans alanında anlaşmaya varılan kararlara uyup uymadığını denetlemek ve dış açık veren ülkelere borç vermek olarak tanımlanmıştır. Dünya Bankası'na ise, savaştan büyük

zarar görmüş olan Avrupa ekonomilerinin ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri için ihtiyaç duydukları kaynağı sağlama görevi verilmiştir. Bretton Woods Sisteminde ABD, parasını altına endekslemiş ve herhangi bir sınırlama olmaksızın doları bu fiyattan altına çevirmeyi taahhüt etmiştir. IMF'ye üye olan diğer ülkeler ise, para birimlerini belirlenen kurun %1 altında veya üzerinde dalgalanmaya izin verecek şekilde sabit bir kur üzerinden dolara bağlamışlardır. %1'lik bandın dışına çıkmaları halinde dolar rezervleri ile sisteme müdahale edeceklerdir. Sistem ayarlanabilir sabit kur sistemi olarak da ifade edilebilir. Bu yolla bütün para birimleri dolaylı yoldan altına endekslenmiştir (Özkan, 2009: 15).

Keynesyen politikaların hem ulusal, hem de küresel düzeyde koordineli biçimde uygulanmasıyla beraber dünya ekonomisinde, 1945 yılından 1970'li yılların başına kadar uzanan ve “kapitalizmin altın çağı” olarak nitelenen bir dönem yaşanmıştır. Ancak 1970'li yılların başına gelindiğinde, Keynesyen politikalar, gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Bu politikaların terk edilmesinin uluslararası boyutunda, Bretton Woods sisteminin son bulması etkili olmuştur. Sistemin yıkılmasında, hem yaşanan 1973 Petrol krizi, hem de söz konusu sistemin kendi içerisinde barındırdığı bazı eksiklikler rol oynamıştır. Ulusal boyutunda ise, ülkeler büyük çaplı bütçe açıkları ve ağır borç yüküyle karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca yaşanan petrol krizi, enflasyon ve işsizliğin bir arada görüldüğü ve o güne kadar hiç karşılaşılmamış bir olgu olan “stagflasyon” sorununu doğurmuştur. Keynesyen iktisadın stagflasyon sorununu açıklayamaması, ciddi eleştirilere maruz kalmasına yol açmıştır (Öztürk, 2012: 79).

Bu eleştirilerin büyük kısmı Milton Friedman'ın öncülüğündeki Monetarist iktisat teorisi tarafından yöneltilmiştir. 1970'li yıllardan itibaren de Keynesyen politikaların yerini, yavaş yavaş minimal devlet müdahalesi ve ticari ve finansal sistemin serbestleşmesi ile özdeşleşen ve ekonomik küreselleşme olarak da adlandırılan Neoliberal iktisat politikaları almıştır. Neoliberal politikaların gelişmekte olan ülkelerde kökleşmesinde, kuruluşunda John M. Keynes'in rol oynadığı IMF etkili olmuştur. Bu politikaların en büyük sakıncası ise, dünya genelinde finansal serbestleşme ile birlikte akışkan hale gelen sermaye hareketlerinin finansal krizlere yol açma riskinin artmasıdır. Küreselleşmenin de bir sonucu olarak bütünleşik hale gelen uluslararası piyasalar sayesinde, bu krizlerin bulaşıcılık özelliği de artmıştır (Arslan, 2010: 1237).

Dünya ekonomisine otuz yılı aşkın süre hâkim olan Neoliberal politikalar, 2008 Küresel Ekonomik Krizi döneminde adeta askıya alınmıştır. Bu kriz, Keynesyen maliye politikalarının yeniden uygulandığı ve devletin ekonomiye yoğun biçimde müdahale ettiği bir dönem olmuştur.

2. KÜRESEL EKONOMİK KRİZDE DEVLET MÜDAHALESİ VE MALİYE POLİTİKALARI

2008 yılında ABD’de emlak kredi piyasasında yaşanan sorunlar ve sonrasında finansal piyasalardaki varlıkların fiyatlarındaki düşüşler, likidite daralması ve belirsizliğin artışı sonucu gerçekleşen talep daralması nedeniyle ortaya çıkan kriz; uluslararası ticaret ve finansal piyasalar aracılığıyla diğer ülke ekonomilerine bulaşarak küresel bir nitelik kazanmış ve böylelikle dünya ekonomisi durgunluk sürecine girmiştir. Söz konusu krize ilk olarak para politikalarıyla tepki verilmiştir. Öncelikle faiz oranları düşürülmüş, ardından likidite artışı sağlanmıştır. Fakat ekonomide istenilen genişletici etki elde edilemeyince maliye politikası önlemlerine başvurulmuştur. Bu durum, 1970’li yıllardan sonra benimsenen ve Neoliberal iktisat politikaları doğrultusunda etkin olmadığı varsayılan, dolayısıyla uygulamada gözden düşen Keynesyen maliye politikalarını, devletin ekonomiye müdahale aracı olarak yeniden gündeme getirmiştir.

Küresel kriz öncesine bakıldığında makroekonomik istikrarın sağlanması için daha çok para politikasının tercih edildiği görülüyordu. Çünkü iktisatçılar para politikasının daha hızlı ayarlanabildiğini, ayrıca faiz oranındaki değişimle toplam talepteki ayarlanmanın daha etkin olabileceğini, bunun çeşitli kanallarla oluşturulabileceğini düşünmekteydiler (Feldstein, 2009: 10). Maliye politikası ise otomatik istikrar sağlayıcı olarak konjonktür karşıtı bir araç niteliğinde görülüyordu. İradi maliye politikaları, etkilerinin ortaya çıkması uzun zaman aldığı ve çok politik olduğu gerekçesiyle desteklenmiyordu (Ray, 2009: 1). Ancak bu düşünce, küresel krizin ardından dünyanın dört bir yanındaki ülkelerin krizin etkilerini hafifletmek için eşi görülmemiş mali teşvik paketlerini benimsemeleriyle bir kenara bırakılmıştır.

Krize para politikasıyla değil, maliye politikasıyla, yani mali teşvik paketleriyle tepki verilmesinin nedeni, ABD’de yaşanan durgunluğun nedeninin daha önceki durgunluklardan farklı olmasıdır. Merkez bankasının yüksek enflasyona karşı faiz oranlarını sert bir şekilde yükseltmesinin ardından gelen durgunluk ya da gerilemelerde, merkez bankası enflasyona karşı başarılı olduğunu hissettiği noktada faiz oranlarını düşürerek ekonominin canlanmasını sağlayabiliyordu. Oysa 2008 krizi yüksek faiz oranları nedeniyle oluşmadığından merkez bankasının faiz oranlarını düşürerek gerilemeyi durdurması mümkün olmamıştır. Durgunluğun asıl sebebi, finansal sistemdeki riskin düşük fiyatlandırılması ve aşırı kaldıraçtır (Feldstein, 2009: 10-11).

Para politikası ile müdahalenin finansal sistemdeki risk algısının önemli ölçüde değişmesi ile birlikte mevcut iklimde daha az etkili olacağı

düşünülmüştür. Ayrıca, politika faiz oranlarının zaten sıfıra yakın olması daha fazla gevşeme olanağını sınırlı tutmuştur (Doraisami, 2011: 3). IMF Ekonomi Danışmanı Olivier Blanchard ve IMF Mali İşler Dairesi Direktörü Carlo Cottarelli, mevcut finansal şartlarda, bazı ülkelerde politika faiz oranlarının sıfıra yaklaştığından dolayı, parasal genişleme alanının daraldığı görüşünü dile getirmiştir (Bunea-Bontas ve Petre, 2009: 53).

Bu dönemde faiz oranlarının sıfıra yakın düzeyde olması, durgunluk ve artan işsizlik, konjonktür karşıtı (counter cyclical) maliye politikalarının uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Çünkü sıfıra yakın faiz düzeyinde –likidite tuzağı- para talebi artar, dolayısıyla “her arz kendi talebini yaratır” şeklinde ifade edilen Say yasasının aksine, herhangi bir malın arzı başka bir mala yönelik talebi değil nakit paraya olan talebi arttırır. Talep yetersizliğini telafi etmek için para politikasının kullanılmadığı bu özel durumda mali teşviklerin kullanılması daha yararlı görünmektedir (Göker, 2014: 105). Maliye politikalarının, para politikasına göre potansiyel avantajı, özellikle ekonomik şartlar hızla bozulduğunda ekonomik aktiviteleri daha hızlı desteklemesidir (Karakurt, 2010; 172). Bu nedenle küresel ekonomik krizden sonra mali teşviklere ihtiyaç olduğu noktasında geniş bir fikir birliği oluşmuş (Bird, 2016: 151) ve maliye politikasını politika yapımcıların gündemine getirmiştir (Eggertsson, 2014: 225).

Faiz oranlarının sıfıra yakın durumu küresel krizde popülerite kazanmış gibi görünse de aslında Japon ekonomisinde uzun zamandır böyle bir durum söz konusuydu. Durgunluktan çıkmak için maliye politikaları kullanılmaktaydı (Tokucu ve Sarıdoğan, 2010: 83). Şaşırtıcı olan husus, küresel ekonomik kriz sonrasında, krizin olumsuz etkilerini yok etmek veya azaltmak amacıyla iradi maliye politikalarının kullanılması önerilerinin devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkan ve neoliberal politikaların savunuculuğunu yapan IMF tarafından başlatılması ve küresel ekonomideki diğer büyük oyuncular tarafından kabul edilmesidir (Mates, 2011: 7).

Bir grup IMF uzmanı, kriz döneminde yaptıkları bir çalışmada (Splimbergo vd. 2008), ülkelerin toplam talebi desteklemek için kullandıkları iki geleneksel politika niteliğindeki “ihracat öncülüğünde iyileşme” ve “para politikası”nın mevcut ortamdaki etkisinin daha az olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle toplam talebi arttırabilmek için mal ve hizmet alımına yönelik kamu harcamaları ile tüketicilere ve firmalara yönelik mali teşviklerin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Politika önerilerinde mali teşviklerin büyüklüğü ve ülkeler arasındaki dağılımına odaklanmak yerine, mali teşviklerin mevcut şartlarda sahip olması gereken bazı genel özelliklere odaklanmışlardır. Ayrıca çalışmada, krizin küresel nitelikli olduğu göz önüne alınarak, mali teşviklerin

küresel düzeyde uygulanmasının daha yararlı olacağı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra uygulanacak politikaların; acil ihtiyaç olduğundan zamanında, talepteki düşüşün büyük olması nedeniyle büyük ölçekli, krizin uzun sürmesi beklendiğinden uzun süreli, hangi tedbirin en etkin olacağı konusunda belirsizlik bulunduğundan çeşitlendirilmiş, gerektiğinde daha fazla adım atılacağını göstermek için birbirini izleyen, ülkelerin sahip oldukları mali alanı dikkate alacak şekilde ortak, kısa dönemde ters etkilerden ve uzun dönemde borç patlamasından kaçınmak için sürdürülebilir olma özelliklerini taşıması gerektiğini ifade etmişlerdir (Splimbergo, 2008: 3).

Krize karşı genişletici maliye politikaları aracılığıyla devletin müdahalesi, Nisan 2009'da Londra'da gerçekleştirilen G20 zirvesinde ülke liderlerinin fikir birliğine vardığı bir konu olmuştur. Bu uzlaşma kapsamında, IMF kaynaklarının 1.1 trilyon ABD doları artırılması kararı alınmış ve zirveye katılan ülkelerin toplamda 5 trilyon ABD doları civarında bir mali teşvik programı uygulamaları öngörülmüştür. Ayrıca kriz sonrası finansal sistemde yaşanan sorunların düzeltilmesi için çeşitli önlemler alınması gerektiği üzerinde durulmuştur (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 77).

Maliye politikasına duyulan ihtiyaç konusunda oluşan fikir birliği sonucu gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke mali teşvik paketleri (mali canlanma paketleri) uygulamaya koymuştur. Bu teşvik paketlerinin kapsamında, firmalara ve tüketicilere yönelik mali yardımlar ile alt yapı yatırım harcamalarını içeren önlemler yer almaktadır (Roubini ve Mihm, 2011: 172-173).

Söz konusu önlemlerin içeriğine bakıldığında, firmalara yönelik mali yardımlar, vergi indirimleri ya da sübvansiyon şeklinde yapılan yardımlardır. Vergi indirimlerini bazı ülkeler (Kanada, Kore ve Rusya) kurumlar vergisi oranlarını doğrudan azaltma olarak uygularken, bazı ülkeler (Fransa ve Kore) yatırım teşvikleri ya da (Almanya) uygun bir tarife yapısının sağlanması olarak belirlemiştir. Özellikle bazı ülkelerde (ABD, Hindistan, Kanada, Almanya, Fransa ve Türkiye) ihracatçı ve stratejik sektörler ve KOBİ'lere yönelik teşvik tedbirleri ile istihdamı teşvik edici tedbirler (Arjantin, Brezilya, Meksika ve Romanya) de bu kapsamda uygulamaya girmiştir. Bazı ülkeler ise uzun dönemde politika değişikliğine işaret eden önlemlere başvurmuşlardır (Avustralya ve Çin eğitimin kalitesini arttırmaya yönelik yatırımlara giderken Almanya ve İngiltere çevreye duyarlı/saygılı (teknolojileri) sektörleri, Türkiye ise, illeri dört kategoride ayırarak teşvik paketi ile reel sektörü desteklemiştir (Karakurt, 2010: 180-181).

Teşvik paketlerinde yer alan tüketicilere yönelik mali yardımlar, tüketicilere vergi indirimleri ya da sosyal güvenlik programları yoluyla

yardım etmeyi hedeflemiştir. Vergi indirimleri bazı ülkelerde (Kanada, Fransa, Almanya, Endonezya, Japonya, İspanya, İngiltere ve ABD) doğrudan kişisel gelir vergisi indirimi şeklinde, bazı ülkelerde ise (Brezilya, Hindistan ve Türkiye) belli bazı ürünlerin (otomotiv, elektronik, gıda maddeleri, vb) satış vergilerinin indirilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca krizin yarattığı sosyal sorunları azaltabilmek amacıyla bazı ülkelerde (Rusya, İngiltere ve ABD) işsizlik sigortası önlemleri artırılarak, bazı ülkelerde de (Kore) yoksullara nakit transferleri yapılarak sosyal güvenlik imkanları genişletilmiş ve yoksul kesimlere daha fazla kaynak transfer edilmiştir. Çocuklara (Avusturya, Almanya), emeklilere ve dar gelirlilere (Avustralya ve Kanada) yapılan ödemeler artırılmıştır (Karakurt, 2010: 180-181).

Alt yapı yatırım harcamalarının artırılması şeklinde uygulanan teşvik önlemleri ise kriz sürecinde düşen iç talebi canlandırmak için ülkelerin ileride yapmayı planladıkları yatırımların öne alınmasını sağlamıştır. Başta Çin, Fransa, Kanada, Almanya ve Kore olmak üzere G20 ülkelerinin birçoğunun açıkladığı canlandırma paketlerinde yer alan altyapı harcamalarındaki artış, özellikle ülkenin ulaştırma ağlarının artırılması ile ilgilidir. Bu bağlamda bazı ülkeler bütçenin önemli bir kısmını ya doğrudan merkezi hükümet eliyle ya da yerel yönetimlere aktardıkları kaynaklarla alt yapı yatırımlarına tahsis etmişlerdir (Karakurt, 2010: 180-181).

Küresel Kriz döneminde Keynesyen iktisat politikalarına yönelik ilginin sadece iktisatçılar ve politika yapıcılardan geldiğini düşünmemek gerekir. Bu dönemde kamuoyu da Keynes'e ve Keynesyen düşünceye olan ilgisini artırmıştır. Birçok ülkede açıklanan Keynesyen iktisadi anlayışa uygun önlemler ile ilgili haber ve yorumlar internet ve medyada sıklıkla gündeme gelmiştir. Örneğin, "John Maynard Keynes" ve "Keynesian" (Keynesyen) terimlerinin Google'da haber olarak yer alma sayıları önemli ölçüde artış göstermiştir (Arslan, 2010: 1236). Dolayısıyla Keynesyen iktisada yönelik gerek iktisatçıların, gerek politika uygulayıcılarının, gerekse kamuoyunun bu ilgisini nasıl değerlendirmek gerekir? Ortaya çıkan bu durumu devletin ekonomiye müdahalesinin daraltılması gerektiğini savunan ve bu doğrultuda Keynesyen görüş ve politikalara ciddi eleştiriler getirerek 1970'lerin sonundan itibaren ekonomik uygulamaya hakim olan Neoliberalizm ile nasıl bağdaştırmak gerekir? Ayrıca burada ayrıntısına girilmese de, kriz döneminde ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinde dev finans kuruluşlarının ve bankaların devlet eliyle kurtarılmasını ve kamu destekli işletmeler haline getirilmesini (Bakar ve Tokatlıoğlu, 2012: 484) nasıl yorumlamak gerekir? Bu sorulara net cevap verebilmek pek kolay olmasa da, alınan acil önlemlerle küresel krizin olumsuz etkilerinin hafifletilebildiği birkaç yılın ardından gerçekleşen bazı

uygulamalar ve yapılan tartışmalar konuya ilişkin değerlendirme yapmamıza imkân verebilir.

3. KÜRESEL KRİZ SONRASINA İLİŞKİN BAZI DEĞERLENDİRMELER

Küresel Krizde Keynesyen genişletici maliye politikalarına başvurulması, ilk aşamada ülkelerin krizin etkilerini hafifletmesine yardımcı olmuş, ancak bu politikalar uzun süre devam ettirilememiş, mali sürdürülebilirlik sorunu ile karşılaşmıştır. 2010 sonrasında birçok ülkede artan bütçe açıkları (ve bunun sonucunda özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin yaşadığı borç krizi) (ayrıntılı bilgi için bkz: Tokatlıoğlu, Şen ve Serbes, 2017) nedeniyle daraltıcı maliye politikalarına geri dönmüştür. Ancak Küresel Kriz öncesi döneme göre günümüzde devlet müdahaleleri ile daha sık karşılaşmakta ve maliye politikası uygulamaları daha yaygın görülmektedir. Hatta öyle ki küresel koordinasyon gerektiren, Keynesyen nitelikteki bazı önerilerin, çeşitli platformlarda ele alınması söz konusudur.

Bu bağlamdaki önerilerden biri, Küresel krizin finans kesiminde başlaması ve daha sonra üretici ekonomik faaliyetleri etkilemesi nedeniyle krizin sorumlusu olarak görülen finansal sistemin yeniden yapılandırılması ile ilgilidir. Finansal sistem birçok ülkede 1970'li yıllardan başlayan ve 1980'li yıllarda süren bir serbestleşme sürecinin sonunda denetimsiz ve kurala bağlı olmayan bir sektör haline gelmişti. Bu doğrultuda krizin ardından finans kesimini hem hukuki hem de mali önlemlerle düzenlemeye yönelik öneriler getirme çabasının arttığı söylenebilir. Bu konuda en tartışmalı önerilerden biri, vergi politikası önlemi olarak finansal işlem vergisi uygulamasına geçilmesidir. Finansal işlem vergisi, finansal araçların ticareti üzerine uygulanan küçük oranlı, advalorem esaslı bir vergidir (Şen ve Tokatlıoğlu, 2016: 73). Verginin; aşırı risk iştahı da dâhil olmak üzere finansal sektörün faaliyetlerinden kaynaklanan negatif dışsallıkların düzeltilmesi, elde edilen yüksek karlara uygun olarak finans sektörünün kamu maliyesine katkısının artırılması ve kriz döneminde finans sektörüne yapılan devlet yardımlarının finansmanı gibi çeşitli amaçları vardır (Güler, Keleş ve Uçar, 2012: 8).

Finansal işlem vergisi önerisi, kriz döneminde ilk kez, 2009 yılında Pittsburgh'da G20 liderlerinin IMF'den finans piyasasına istikrar kazandıracak, ayrıca krizin maliyetine sistemin de katkısını sağlayacak bir vergi ile ilgili rapor hazırlamasını istemesinin ardından gelmiştir. IMF'nin hazırladığı raporda, finansal istikrara katkı vergisi ve finansal faaliyet vergisi olmak üzere iki vergi önerisi bulunmaktadır. Ardından 2011 yılında Avrupa Komisyonu, yine benzer gerekçelerle Avrupa Birliği (AB) çapında bir finansal işlem vergisi

uygulanması doğrultusunda teklif sunmuştur (Şen ve Tokatlıoğlu, 2016: 85). Teklif ile ilgili Avrupa Birliği düzeyinde uzlaşma sağlanamamış, ancak Fransa ve İtalya bu vergi önerisini ulusal düzeyde hayata geçirmişlerdir. Finansal sisteme yönelik devlet müdahalesi niteliğinde olan bu öneri ve uygulamalar, Keynesyen iktisatçılar arasında yaygın destek görmüştür. Zira Keynes'in kendisi de, "Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi" adlı eserinde finansal işlemlere uygulanacak, tatmin edici bir işlem vergisinin (kamu transfer vergisi), piyasadaki spekülasyon hareketlere son vereceğini ve uzun vadeli yatırımları özendirerek istikrar sağlayıcı olacağını ifade etmiştir (Keynes, 1976: 159-160).

Keynesyen çerçevede bir başka öneri de yine 2009 yılında, Londra'daki G20 Zirvesi'nde, elinde dünyanın en fazla dolarını bulduran Çin Halk Bankası başkanı tarafından yapılmıştır. Öneride, doların yerine çok taraflı olarak yaratılan ve yönetilen uluslararası bir paranın konması teklif edilmiştir. Rusya, Brezilya, Hindistan, Güney Kore, ve Güney Afrika bu teklife destek vermişlerdir (Desai, 2012: 39).

Benzer bir öneri de Post-Keynesyen iktisadın kurucularından Paul Davidson tarafından ortaya atılmıştır. Davidson, Uluslararası Para Takas Birliği adıyla yeni bir rezerv para kullanılmasını önermektedir. Böylece ülkelerin aşırı tasarrufu sonucu oluşan küresel talep azalışının engelleneceğini, ödemeler dengesi ayarlamalarının yükünün denge fazlası ülkelere kalacağını, ülkelere sermaye ve yasadışı parasal hareketleri izleme olanağı verilmesiyle finansal krizlerin önleneceğini ve uluslararası finansal sistemde likiditenin artacağını ileri sürmektedir. Davidson'a göre, dünya ekonomik sisteminin sağlığı bu takas birliğinin uygulanmasına bağlıdır. Çünkü son küresel kriz, uluslararası finansal sistemin acilen reforma gitmesi gerektiğini göstermiştir (Arslan, 2016: 1238). Aslında, hem Çin Halk Bankası başkanının, hem de Paul Davidson'un önerisi, Keynes tarafından Bretton Woods toplantısında ortaya atılmış, ancak komisyonda reddedilmiş olan Uluslararası Takas Birliği önerisinin (Skidelsky, 2005: 20) günümüze uyarlanmış farklı varyasyonlarıdır.

Küresel Kriz döneminin IMF Başkanı Dominique Strauss-Kahn (2011)'in, Keynesyen teori ve maliye politikasına ilişkin ifade ettiği şu görüşler konumuz açısından dikkat çekicidir:

“Küresel Krizden önce ekonomilerin nasıl yönetileceğinin formülünü bulduğumuzu düşünüyorduk. Washington Konsensüsü temel birkaç motivasyona sahipti. Basit para ve maliye politikası kuralları istikrarı garanti edecekti. Deregülasyon ve özelleştirmeler ekonomik büyüme ve zenginliği arttıracaktı. Finansal piyasalar kaynak tahsisini iyileştirecekti. Küreselleşmenin yükselişi ise

bunların taşıyıcısı olacaktı. Ancak tüm bu sayılanlar krizle birlikte çöktü. Keynesyen maliye politikası ise, ekonomi ailesinin bugüne kadar ihmal edilen çocuğu oldu. Fakat bu çocuk şu an, küresel krizin uyuyan güzeli konumunda, unutulmuş araç toplam talebi arttırdı ve tüm dünyada ekonomik çöküşü önledi. Artık maliye politikasını yeniden düşünmek zorundayız”.

Keynesyen nitelikteki düzenleyici ve istikrar kazandırıcı olabilecek politika tartışmalarının ötesinde, kriz sonrasında maliye politikalarına bir eğilim olduğunu yadsımamak gerekir. Yakın geçmişten bazı örnekler bize bunu düşündürmektedir. İngiltere’de, 2016 yılındaki Brexit oylamasının hemen ardından Başbakan olan Theresa May, faiz oranlarının ekonomik iyileşmedeki etkilerinden yakınmış, Brexit sonrası dönemde Maliye Bakanı olan Philip Hammond ise, yatırım harcamalarının artırılması gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda 23 milyar Euro’luk bir yatırım fonu oluşturulacağını ve bu fonun ulaşım, dijital iletişim gibi altyapı yatırımlarına kaynak aktarılacağını ifade etmiştir. Üstelik bu rakamın toplam altyapı yatırımlarının yarı tutarı olacağını, zira kalan yarının kamu-özel ortaklığı modeli ile özel sektör tarafından finanse edileceğini vurgulamıştır (O’Neill, 2017).

Bir başka örnek ABD’de ise, Donald Trump’ın Kasım 2016’da başkanlık seçimlerini kazanmasının ardından yaptığı konuşmada, yıpranmış yolların, köprülerin, havalimanlarının, tünellerin ve hastanelerin yeniden inşa edileceğini duyurması (O’Neill, 2017) ve Aralık 2017’de “Vergi İndirimleri ve İstihdam Yasası”nı hayata geçirmesidir. Çıkarılan yasa ile ülkede, vergi indirimleri yoluyla üretimin artırılması, kamu alt yapı yatırım projelerinin hayata geçirilmesi ve bu yolla milyonlarca ABD vatandaşına yeni istihdam alanları yaratılması hedeflenmiştir (Stiglitz, 2017). Bu uygulamaların ardından çeşitli gazete ve makalelerde Donald Trump’a, “John Maynard Trump” ve “21. yüzyılın Keynes’i” gibi nitelemeler yapılmıştır.

Diğer taraftan bakıldığında, bugünkü ABD yönetiminin ekonomide devlet müdahalesi anlayışı birçok açıdan Keynesyen teorisinin ötesine geçmiştir denilebilir. Zira dış ticarete açık verdiği Çin’e karşı tarife ve kota uygulamalarına yönelik Trump, bu uygulamanın ardından yaptığı açıklamalarda ise dış ticaretteki korumacı eğilimlerin başta AB ülkeleri olmak üzere, başka ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilebileceğinin sinyalini vermiştir (Roubini, 2018). Bu yönüyle, dünyada serbest ticaret başta olmak üzere birçok açıdan kapitalizmin öncüsü konumundaki ABD’nin ekonomi anlayışı, Merkantilist teoriye yaklaşmakta ve ekonomide liberalizmin öncüsü konumu ile çelişmektedir.

SONUÇ

Keynesyen iktisat teorisi, ekonominin istikrara kavuşmasında devlete aktif bir rol vermektedir. Keynesyen düşüncede devlet, özellikle maliye politikası araçları ile ekonominin tam istihdam denge seviyesine ulaşmasında etkili olabilmektedir. Bu görüş, kendisinden önce gelen iktisat teorilerinden önemli düzeyde ayrılmaktadır. Çünkü Keynes'e kadar bu teoriler tarafından çoğunlukla devletin ekonomide sınırlı bir rolü olması gerektiği savunulmuştur. 1929 Büyük Buhranı'ndan çıkışta etkili olan Keynesyen politikalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin başına kadar olan dönemde uygulamada yaygın bir kabul görmüştür. Ancak 1973 yılındaki petrol şoku ve sonrasında yaşanan stagflasyon sorunu ve Keynesyen iktisadın bu sorunu hem açıklamada hem de çözüm üretmede başarısız olması, onun ciddi eleştirilere maruz kalmasına yol açmıştır. Bu dönemden sonra devletin ekonomideki rolünü daraltan, maliye politikasından çok para politikasını öne çıkaran Neoliberal iktisat politikaları 2008 Küresel Krize kadar kesintisiz biçimde uygulamaya hakim olmuştur.

Küresel Krizden çıkışta ülkeler, başlangıçta para politikası önlemlerine yöneldiler de, bu önlemlerin ekonomileri canlandırmaya çare olmaması nedeniyle, genişletici Keynesyen maliye politikaları uygulamaya konulmuştur. Kriz döneminde devlet müdahaleleri maliye politikası ile sınırlı kalmamış, çeşitli banka ve finans kuruluşlarının kamulaştırılmasına kadar gitmiştir. Üstelik IMF ve OECD'den de bu doğrultuda bir tavsiye gelmiştir. Böylelikle otuz yılı aşkın süredir uygulanan Neoliberal iktisat politikaları 2008 Küresel Krizi ile rafa kalkmıştır.

Ancak kriz sonrası dönemde ülkeler büyük ölçüde, maliye politikasını yeniden para politikasını destekleyici, daraltıcı biçimde tasarlamışlardır. Bunda bazı ülkelerin genişletici maliye politikalarının yol açtığı mali sürdürülebilirlik sorunu ile karşılaşılmasının önemli etkisi olmuştur. Ancak yine de günümüzde, Küresel Kriz öncesine göre devlet müdahaleleri ile daha sık karşılaşılmakta ve ekonomide maliye politikası ağırlıklı önlemler daha ön planda görülmektedir. Ayrıca küresel finans sistemini düzenlemeye yönelik finansal işlem vergileri gibi mali önlem önerilerinin neoliberal politikaların destekçisi IMF'den gelmesinin ve AB'nin bu vergi önerisini somut biçimde gündemine almasının da önemli olduğunu vurgulamak gerekir.

Sonuç olarak doğası gereği sürekli kriz üreten kapitalizmin istikrarlı bir şekilde işleyebilmesi için Keynesyen müdahaleci devlet anlayışına ve maliye politikalarına ihtiyaç duyduğunu yaşanan örnekler bize göstermektedir. Ancak maliye politikalarının kriz ya da durgunluk dönemlerinin ötesine geçerek, kapitalizmin küreselleşmesinin ve krizlerinin yol açtığı gelir eşitsizliklerinin

ve yoksulluğun azaltılmasını sağlamak ve istihdam yaratmayan büyüme politikaları bağlamında iş bulamayanlara yönelik temel gelir uygulamasına geçilebilmek için de tasarlanabileceğini unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Şerafettin. (1988). **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş ve İlaveli 3. b., İstanbul: Filiz Kitabevi.

Arslan, M. Oğuz. (2010). “Küresel Keynesçilik ve Küresel Ekonomik Kriz”, **Ege Akademik Bakış**,10(4).

Bakar, Feride. Tokathoğlu, Mircan Yıldız. (2012). “Küresel Finansal Kriz Sürecinde Avrupa Birliğinde Vergi Politikaları”, **Maliye Dergisi**, Temmuz – Aralık, (163).

Bird, Graham. (2016). “Fiscal Policy and Global Crisis”, **World Economics**, 17(1).

Bocutoğlu, Ersan. (2012). **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Murathan Yayınevi, Trabzon.

Bocutoğu, Ersan. Ekinci, Aykut. (2009). “Genel Teori, Küresel Krizler Ve Maliye Politikası”, **Maliye Dergisi**, Ocak- Haziran (156).

Bunea-Bontas, C. Aurora. Petre, M. Cosmina. (2009) “Fiscal Policy During the Current Crisis”, **Romanian Economic and Business Review** , 5(4).

Desai, Radhika. (2012). “Keynes’in Geri Dönüşü: Tarih Konuşuyor”, Ed. Uğur Selçuk Akalın, Ahmet İncekara, Gülsüm Akalın, **Keynes’in Genel Teori’si Üzerine**, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

Doraisami, Anita. (2011). “The Global Financial Crisis: Countercyclical Fiscal Policy Issues and Challenges in Malaysia, Indonesia, the Philippines, and Singapore”, **ADB Working Paper Series**, (288).

Eggertsson, Gauti B. (2014) “Fiscal Policy, Public Debt and the World Crisis”, **German Economic Review**, 15(2).

Ertuğrul, Ahmet. (2014). **Ekonomik Teori ve Analizin Tarihi**, Ankara: Efil Yayınevi.

Feldstein, Martin. (2009). “Maliye Politikasının Rolünü Yeniden Düşünmek”, Çeviren: Erdal Gümüş, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 4(2), ss. 9-16.

Göker, Zeliha. (2014). “Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikalarında Değişim ve Mali Tuzak Riski”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 1(40).

Güler, Begüm. Keleş, Esra. Uçar, Özgür. (2012). “Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması”, **Türkiye Cumhuriyet Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı**, http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/finansal_islem_vergisi_empb_print_version.pdf, (20.12.2015).

Karakurt, Birol. (2010). “Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye’nin Krize Maliye Politikası Cevabı”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, 24(2).

Keynes, J. Mynard. (1964). **General Theory of Employment, Interest, and Money**, London: A Harvest/HJB Books.

Keynes, John Maynard. (1976). **General Theory of Employment, Interest and Money**, 16th Edition, The Macmillian Press, London.

Kurz, Heinz D.(2007). **İktisadi Düşünce Tarihi**, Heretik Yayınları, Ankara.

Mates, Neven. (2011). “Fiscal Policy: Lessons from the Global Crisis”, **Croatian Economic Survey**, 13(1).

Musgrave, Richard A. (1959). **The Theory of Public Finance**, New York: McGraw – Hill.

Nadaroğlu, Halil. (1985). **Kamu Maliyesi Teorisi**, Gözden Geçirilmiş 6. b., İstanbul: Beta Yayınları.

O’Neill, Dominic. (2016). “21st-century Keynesianism? Get Real”. <https://www.euromoney.com/article/b12kqj422yjxwd/21st-century-keynesianism-get-real> (E.T. 14.10.2018)

Özkan, Gökhan. (2009). **Küresel Finansal Kriz, Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslararası Güç Sistemine Etkileri**, Dora Yayıncılık, Bursa.

Öztürk, Nazım. (2012). **Maliye Politikası**, Ekin Yayınevi, Bursa.

Ray, Nigel. (2009). “The Role of Fiscal Policy in the Current Environment”, **Keynote Address to the Finance Professionals Forum**, Sydney.

https://static.treasury.gov.au/uploads/sites/1/2017/06/Finance_Professionals_Forum.pdf (E.T. 14.10.2018)

Roubini, Nouriel. Mihm, Stephen. (2011). **Kriz Ekonomisi**, Çeviren: Işıl Tezcan, Pegasus Yayınları, İstanbul.

Roubini, Nouriel. (2018). “Trump May Kill the Global Recovery”, <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-trade-war-and-the-global-economy-by-nouriel-roubini-2018-07?barrier=accesspaylog> (E.T. 14.10.2018)

Skidelsky, Robert. (2005). “Keynes, Globalization and the Bretton Woods Institutions in the Light of Changing Ideas About Markets” **World Economics**, 6(1).

Somel, Cem. (2014). **Makro İktisada Giriş**, Yordam Kitap, İstanbul.

Spilimbergo, Antonio. Steve, Symansky. Olivier, Blanchard. Carlo, Cottarelli. (2008). “Fiscal Policy for the Crisis”, **IMF Staff Position Note**, December 29.

Stiglitz, Joseph. (2017). “Trump’s tax reforms are a bigger gift to business than most expected”, <https://www.theguardian.com/business/2017/oct/04/trump-tax-reforms-business-republicans-debt> (E.T. 14.10.2018).

Strauss-Kahn, Dominique. (2011). “Global Challenges, Global Solutions”, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp040411>, (E.T. 15.10.2018).

Şen, Semih. Tokatlıoğlu, Mircan. (2016). “Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği”, **Maliye Dergisi**, (170), ss.71-89.

Tekin, Fazıl. (2009). “Küresel Ekonomik Krizler ve Kamu Maliyesine Yansımaları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 4(2), ss. 7-8.

Tokatlıoğlu, Mircan Yıldız. (2005). **Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul.

Tokatlıoğlu, Mircan. Selen, Ufuk. (2017). **Maliye Politikası**, Ekin Yayınevi, Bursa.

Tokatlıoğlu, Mircan. Şen, Semih. Serbes, Halil. (2017). “Avrupa Birliği Borç Krizi ve Finansal Yardım Mekanizmaları”, Ed. Fatih Saraçoğlu ve Muharrem Çakır, **Yrd. Doç. Dr. Yaşar Methibay’a Armağan**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2017, ss.365-390.

Tokucu, Erkan. Sarıdoğan, Ercan. (2010). “Kriz Ve Maliye Politikalarının Geri Dönüşü Çerçevesinde Fonksiyonel Maliye: Bir Literatür Taraması” **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 29(2).

Zarakolu, Avni. (1981). **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Olgaç Matbaası.